

Spielbergs mangelfulde liste

af Kjeld Koplev

Efter premieren på 'Schindlers liste' har kritiske røster sat Steven Spielberg og hans film under anklage. Claude Lanzmann, skaberen af dokumentarfilmen 'Shoah', mener at ondskabens inderste, som det kommer til udtryk i Holocaust, hverken kan eller bør afbildes. Med 'Schindlers liste' foretager Spielberg et lovbrud og en trivialisering, han skaber stereotyper, hvormed det enestående ved Holocaust udvandes og går tabt. Samtidig er fikcionaliseringen en fordrejning af sandheden og den ødelægger forestillingsevnen ved at illustrere alt det som fx 'Shoah' ikke satte på billeder. Herhjemme har forfatteren og radiomanden Kjeld Koplev i en kronik i Berlingske Tidende betegnet 'Schindlers liste' som en form for følelsesmæssig pornografi – 'E.T. i Auschwitz'. I denne artikel forsøger Koplev at forklare hvorfor den eminent gjorde 'Schindlers liste' rammer under og ved siden af målet, først og fremmest ved at være en film til følelserne uden nogen historisk begrundelse af de repræsenterede begivenheder. Kosmorama vil gerne holde fast i filmdebatten og alle reaktioner fra læserne vil være mere end velkomne.

Det er mindre morsomt at blive beskyldt for at have beton i hovedet. Men det er ikke til at bære, når beskyldningerne kommer fra de af 60'erne og 70'ernes bedste betonspredere, der tilsyneladende nu har tilgivelse behov.

Med usvigelig sans for tidsåndens krav afviser de ethvert forsøg på politisk analyse af Spielbergs film. Og

de lader som om jeg, og de øvrige kritikere, kræver politisk korrekthed af filmen. Eller at vi skulle mene, at produktet er blevet ringere af at få tildelt syv Oscars.

Men det er slet ikke der hunden ligger begravet. Og det er slet ikke det, der er tilfældet.

Problemet med Spielbergs film er nemlig ikke, at den er så helvedes

hollywoodsk. Knap nok at den er skåret over den solesikre læst, der skal til for at aktivere Oscar-hormonerne i det politisk potente amerikanske filmmiljø.

Problemet ligger i Spielbergs filmiske måde at anskue verden på. En måde og en metode, der sikkert stiller mod at gribe publikum verden over, men som samtidig stiller sig

hindrende i vejen for en fuld forståelse af den begivenhed, som Spielberg angiveligt vil sætte et mindesmærke.

Spielbergs hovedperson, den gode tysker Schindler, er og forbliver filmen igennem en ener. Han fremstilles som en anstændig, lidt gammeldags heltefigur, som den ensomme rytter, manden mod systemet, en person af den slags, der på én gang, og med sikker sans, appellerer til et massepublikum og til de politiserende pressionsgrupper, der står bag nomineringen af de eftertragtede Oscars.

Overfor denne den smukke, charmerende ener, der modigt og alene rider ind i byen for at redde den fra forbrydernes gemenheder, sætter Spielberg den onde, i skikkelse af lystmorderen og lejrkommandanten Goeth. Dermed er vejen banet for den traditionelle amerikanske tvekamp. Følelserne er linet op til den duel vi alle, fra filmens første anslag med massiv sikkerhed ved, vil føre frem til det godes sejr over det absolut onde.

Spielbergs erklærede mål med *Schindlers Liste* er at få os til evig tid, at huske på verdenskrigens Holocaust.

Og det lykkedes.

Ingen glemmer nogensinde disse billeder. Det er eminent dygtigt gjort. Langt bedre end vi hidtil har set det fremstillet på filmens lærred.

Men med den amerikansk anerkendte måde at opbygge filmen på forskertser Spielberg muligheden for at vi bibringes nogen som helt forståelse for eller indsigt i, hvorfor Holocaust oprandt. Vi fornemmer ikke et sort-hvidt sekund, hvordan udryddelsen dog kunne ske, hvem og hvad der gødede grobunden for forbrydelsen.

(Til sammenligning kunne man anføre, at Bille August med garanti aldrig havde høstet Oscars for *Pelle Eroberen*, hvis han ikke forinden havde pillet det politiske budskab ud af kommunisten Martin Andersen Nexøs romanoplæg).

At fascisternes forbrydelser fandt sted, står frysende fast. Det dokumenterer filmen. Endnu en gang. Og det er en vigtig pointe. Især i en tid, hvor historierevisionisterne forsøger at fornægte gasovnene i Auschwitz.

Men det er uden større betydning for os, at kunne huske noget så meneskeligt grusomt som udryddelsen af jøder, zigøjnere, åndssvage, homoseksuelle, kommunister osv., hvis vi ikke samtidig, med vores begavelse til bunds begriber, hvorfor noget så-

råder vi ikke over. Tilfældet står vi magtesløse overfor. Og det ekstremt onde, det sygeligt perverse kan vi alt for roligt afvise, fornægte, skubbe fra os.

Under forevisningen af *Schindlers Liste* græd vi tit og ofte. Ind imellem lo vi tilmed lettet. Og denne legen med vor leen og spekulation i vor gråd demonstrerer netop fejltagelsen og farligheden ved filmen.

Schindlers Liste består af 100 procent filmisk føleri. Filmen har ikke i sin handlingsgang indbygget selv den mindste forklaring på baggrunden for alt dette føleri. Handlingen, fortællingen, de enkelte personschildringer er ikke baseret på den analytiske omtanke, der hos publikum skaber forståelse for filmens basale problem.

Den traditionelle amerikanske filmmodel fungerer perfekt, når det gælder om at underholde og fastholde et massepublikum. Men den hindrer samtidig sit publikum i at fatte baggrunden for de begivenheder den vil underholde os med. Det har altid været amerikansk films salgsmæssige styrke, og politiske svaghed, at selv de instruktører, der tog alvorlige politiske problemer op, måtte lægge løsningen i enkeltmenneskets hånd.

Krigens gru stoppes altid af den gode general. Mafiaen bekæmpes ene og alene af den ene hæderlige advokat. Den onde fabriksejer sættes på plads af arbejderen, der ene, men stærk, byder manden trods osv.

I *Schindlers Liste* oplever vi også i første omgang en befriende følelse af lettelse ved synet af den næsten algode tysker Schindler, der ender med at redde godt 1000 af ialt 6 millioner jøder fra udryddelsen i nazisternes KZ-lejre. Og vi gyser genkendende ved skildringen af den sadistiske og perverse tyske lejrkommandant Goeth, der skyder jøder ned, som andre skyder agerhøns i jagtsæsonen.

Vi føler og føler i en uendelighed. I langfilmens totale længde. Men filmen blotlægger ikke – samtidig med at den under- og fastholder sit publikum – de mekanismer, der førte til at mennesker med hus og have, børn og skødehunde, lyster og depressioner kunne udvikle et menneskeskabt helvede på jord.

Føleriet stiller sig hele tiden og hastigt hindrende i vejen. Vi manipuleres filmen igennem, ved hjælp af mediets stærke natur og Spielbergs dræbende dygtighed, til at føle godhed for de gode og afsky for de

Overfor denne smukke, charmerende ener sætter Spielberg den onde, i skikkelse af lystmorderen og lejrkommandanten Goeth.

De sort-hvide billeder, de gassedes fordrejede ansigter, de små børns klyngen sig til forældrene, tørsten, geværkolberne, de tilfældige mord, hundenes gøen, de menneskepakkede kreaturvogne, det håndførte kamera, alt sammen fører os frem til og igennem et umådeligt og umådeholdende tre timers føleri, spækket med tårer og grådkvalt rømmen.

dant kunne finde sted, hvad det var for samfundsvilkår, der legitimerer disse perverse handlinger, hvem der tjente på dem, hvem der havde interesse i at sætte dem i scene.

Kun gennem en sådan forståelse er vi i stand til at forhindre en gentagelse. For kun det menneskeskabte, det forståelige, det begribbare står menneskeligt til at ændre. Skæbnen

onde. Vi forføres til at tage stilling for en god – og imod en ond nazist.

Men til forståelse af, hvad der skete dengang, og som værktøj til at forhindre gentagelser, har vi ikke brug for skildringerne af enerne. Hverken de gode eller de onde. Det vi har behov for, er den i filmen indbyggede analyse og beskrivelse af det almene. Gennemlysningen af det helt almindelige.

Det grusomme, hverken kan eller skal vejes op med det gode, men måles mod det normale. Det var de helt almindelige flittigtarbejdende dagligdags tyskere, der udgjorde den menneskelige grundstamme i Hitlers nazisme.

Der findes ifølge sagens natur ikke umenneskelige handlinger. Kun menneskelige. Og det er det vigtigt at holde sig for øje. Det er denne helt almindelige menneskelighed, og disse ganske dagligdags mennesker der fik nazismen til at fungere. Dem der gjorde det muligt for de specielt sygelige at udøve deres udåd. Det er hos dem – de normale, de hverdagsagtige tyskere, folk der ligner os til forveksling, at man skal finde forklaringen på at det lykkedes nazisterne, at ombringe ialt mere end 10 millioner mennesker i de tyske KZ-lejre.

I Peter Sichorvskys bog, 'Schuldig geboren', som er en række interviews med børn af nazifamilier i efterkrigstidens Tyskland, fortæller den 39-årige Anna, hvis far var KZ-kommandant, at de netop var en 'stinkende normal familie', hvor faren kom hjem til middag på slaget seks, og moren gik og puslede om hjemmet og sørgede for mand og børn.

Det er derfor proportionsforvrængende og angribeligt når Spielberg sætter den gode tysker Schindler op mod den onde SS'er Goeth. Nazismens udryddelse af jøder, zigøjnerne, kommunister, homoseksuelle, åndssvage o.m.a., var ikke en kamp mellem den gode ener på den ene side og de perverst onde på den anden.

De gode var i fåtal, Bevarer. De var i hvertfald ikke særlig synlige. Men de var der. Og de onde fik magt til at folde deres ondskab ud. Men det skete fordi så mange forblev normale. Passede deres job, gjorde det de var vant til, lod som om tiderne var dagligdags.

Kritikken og debatten omkring *Schindlers Liste* er derfor utrolig vigtig. Den er ikke et angreb på en instruktør, der givet har villet det gode. Den er tværtimod et forsvar for også kunstnerisk at kunne fast-

holde og forarbejde vor viden om, hvordan de perverses udskjelser kun kunne forvaltes fordi de normale tyskere, Otto Normalverbraucherne, i alle dele af Det tredje Rige, var villige til at levere viden og arbejdskraft til naziprojektet: Udrydte-anderledes-udseende-og-tænke.

I stedet for blot at falde i følelsesmæssig svime over en Schindler eller fascineret fokusere på SS-bødlen Goeth i spidsbukser, havde det været spændende at se filmen baseret på den analyse, der blotlagde, hvordan f.eks. chefen og medarbejderne i Centraleuropæisk Rejsebureau i Berlin under 2. verdenskrig kunne igangsætte og fortsætte deres arbejde med at sende feriegledede tyskere på rejse om formiddagen, og i samme åndedrag og pennestrøg skaffede SS rabat på togbilletterne til de jøder der skulle gasses i Auschwitz. Under skildringen af en Schindler og en Goeth burde der, for at gøre filmen brugbar for en eftertid, have fungeret en 'anden tekst', en slags undertekst, der tydeligt tegnede normalbilledet af den tyske arbejdsiver for at få systemet til at fungere.

Spielberg kunne også have skabt en film der indbygget i sig havde forudsætninger for den nazistiske funktionsmaskine. Sådan at vi ved siden af den gode og den onde også fik et billede der skabte forståelse for, hvad der f.eks. skete inde i hovedet på de højt uddannede ingeniører, der beregnede, hvor meget gas der skulle til for at slå så og så mange jøder ihjel. Ingeniører med fast arbejdstid. Pæne mænd med nydelige koner. Agtværdige borgere med børn og hund og have. Eller en *Schindlers Liste*, der også bar på en dramatisk viden, der lod os forstå baggrunden for de helt normale konstruktører, der løste opgaven med at fremstille de ovne, som de gassede lig skulle brændes i osv.

Det er selvfølgelig vigtigt ikke at glemme de store grusomheder. Det er væsentligt at kende sin historie. Vide hvad der er sket. Men uden at anamme, hvorfor det skete kan vi ikke bruge vores historiske viden til noget.

Og når vi forlader biografen efter at have set *Schindlers Liste* er vi ikke fyldte af en aha-oplevelse, der er begrundet i større indsigt. Selv de syv Oscars garanterer ikke for, at vi, trods tre timers underholdning, føler os en tøddel klogere, når vi forlader biografen. Spielbergs film har givet

forlenet mange med en oplevelse af noget de ikke tidligere har stiftet bekendtskab med. Et nyt publikum får at se, hvordan forfulgte jøder ser ud. Folk i salen føler måske, et kort øjeblik, hvordan det på en gang forekommer uvirkeligt og alligevel alt for virkeligt, at blive jaget i KZ-lejr og døden blot fordi man f.eks. er jøde. Men næppe heller mere. De er ikke blevet klogere på faren for en gentagelse. De er ikke blevet udstyret med en indsigt der gør dem vagtsomme over for gentagelser. De er ikke blevet bedre i stand til at få øje på faresignalerne. Med mindre historien atter engang kommer marcherende iført skræm og sorte spidsbukser, så den til forveksling ligner det vi netop har oplevet i filmen. Og det gør den med garanti ikke. Farligheden i fokuseringen på den synlige nazisme demonstreres dagligt af pressen verden over. Redaktioner og journalisterne fylder aviserne, radio og tv med nynazisteres aktioner og udtalelser. Og atter engang overser de de pæne almindelige borgere, der stiltiende ser til, at fremmedarbejdernes boliger bliver brændt ned eller i deres stille sind synes det er helt i orden. På samme måde som de uvirksomt så til, at deres samfund under 2. verdenskrig skaffede sig af med jøderne, med kommunisterne, med zigøjnerne, med de åndssvage, med de homoseksuelle, med de asociale, med taberne i samfundet.

Og medierne lader også nynazisternes skaldehoveder skygge for de tyske politikere, der ikke siger fra overfor den stadig stigende racisme og den sociale forarmning. De dækker over de pæne mænd, i de pæne sæt tøj, med de pæne koner og pæne hjem, som de pænt går hjem til efter fyraften.

Desværre bestyrker *Schindlers Liste* mediernes bestræbelser. Hjælper dem på vej på grund af sin fastholden af denne polariserede konfliktmodel, med det godes kamp mod det onde.

Spielbergs film vil blive set af millioner af mennesker. Og med den har han sat Holocaust et minde. Men samtidig har han skabt en film der beroliger menneskene i stedet for at forurolige dem. Og netop i disse år er roen måske den farligste tilstand af alle. Hvorimod foruroligelsen kunne skabe mulighed for øget bevidsthed og medvirke til at skærpe vores chancer for at gennemskue virkeligheden og selv få mod til at handle.